

NA-86

Saugy mezei lüzeeu
repmaji adattal

NA-86

Spjéts ; Alt. Nr. tawarai

Spjéts ideje ; 195h

Tantalau, Monografia

16 caps, 1 tenep, 1 rayz

Foldorapi mintab ; Balabuniflete
barumtab ; XXIII.

Iratgyűjtő

**MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT**

KISKUNHALASI GYÁRA

feltakarás

Abrazat az egybe Nr. 93 kétele oldal

MA-86

II/8/1

93

NYELV ÉS IRÁSKÉP

BALATONUJLAK KÖZSÉG MONOGRÁFIÁJA .

Balatonujlak község monografiája.

A község természeti képe, kialakulása.

Balatonujlak község és határa a Balatontól 3 km.re délre, szeliden dombos vidéken terül el. Hatarai: északon Balatonkeresztúr, keleten: a Nagyberék, délen:Kéthely, nyugaton: herceg Festetics réle államosított erdő.

Balatonujlak község. Területe 1807 kat.hold, melyből szántó föld 1100 k. hold, szőlő 350 k. hold, rét és legelő 280 k.hold, erdő 77 k.hold. Összes lakossága az 1949.évi népszámlálás szerint 917 lélek, akik közül 452 férfi, 465 nő. Lakóházak száma 181. Irni, olvasni mindenki tud, tehát analfabéta nincs. Valamennyien magyarul beszélnek és egy rerormatus kivételével római katolikusok.

A község területén a talaj nyugat felé, délre és északra agyag és valyogtalaj, keleti irányban aradmányos. A község belterülete teljesen sík, a nagyberki síkság folytatása, mely nyugat felé fokozatosan emelkedik. A szőlőhegy és az erdő már a dombokon rekszik.

Valamikor a Balaton egészen a község széléig huzódott. A Balaton iszap és homoklerakódásai a keleti részt feltöltötték. Ezen a részen rét és legelő alakult ki.

Balatonujlak a Balatonszentgyörgy- somogyzobi vasutvonal mentén rekszik. Vasuti megállója helyben van.

Postája Balatonmárfürdő. A községben egyetlen telefon van, melyet a 3 éves terv során kapott.

A községen másodrendű kövesut vezet keresztül, észak-déli irányban, Balatonkeresztúrtól- Márcali - Böhönye felé.

1403-ban Vylak alakban rordul elő. Nevének eredetét eddig nem sikerült felderíteni. A község első településének helye nem a mostani, hanem a község déli szélén, kelet-nyugati irányban, tehát merőlegesen a mostani irányára. Ez a település a hagyományok szerint római eredetű volt. Ez mellett szól az a tény, hogy a földek művelése folyman az eke kövekben akadt meg s az ásások egész falakat tártak fel, melyekből lakóházak, melléképületeket építettek. Ugyanakkor szobarárszeket, kőedényeket, csontvázakat találtak.Hogy ez a település mikor pusztult el, ismeretlen.

Az újabb község már nem a régi helyén, hanem tőle északabra, a régi építkezésre merőleges irányban épült fel és Balatonujlak ne-

vet kapta, valószínű a Balaton közelsége miatt. Eredetileg csak az ugynevezett Felső utcaja/Öregujlak/ épült fel. Később gróf Hunyadi Imre sommasainak gyalog és kocsi robot munkáért házhelyet és épületanyagot adott, ebből épült fel a mostani Alsó utca./Kisujlak/

1403-ban Gordovai Francs László nyerte el adományként a községet. Ugyanis Francs Janos fia János és István hűtlenség bűnébe estek és ittani birtokaikat ő kapta meg. 1424-ben Francs László fia, Janos, Imre, Bertalan és László osztottak örökségén. - 1464-ben a Csányi családot iktatták be egy részébe zálog címén. 1536-ig a Gordovai Francs család birtoka volt. Az 1555. évi adólajstromban elpusztult helyiségként van feltüntetve. Az 1660. évi dézsmaváltság jegyzék szerint Zankó Miklós jószágga volt. 1715-ben 9 háztartást irtak össze. 1726-ban a gróf Harrach, 1733-tól a Hunyadi családé. 1853-ban a kolera pusztított itt. 1901-ben a község néhány ház kivételével teljesen leégett. A tűz méreteire jellemző az öregebb emberek elbeszélése, mely szerint az óriási szélviharban teljesen megakadt a mentési munka. Nem lehetett a tüzet, csak több száz méter ~~méter~~ távolságra megközelíteni.

A felszabadulás óta a község szépen fejlődik. A lakásépítési kölcsönök felhasználásával a régi zsuppos, nádas, rüstökonyhas házak helyett új, modern, téglá, cserépházak épülnek. Földművelésszövetkezet épült a központon. Most van rolyamatban az új kulturotthon és tanácsház felépítése, ugyancsak a villanyvilágítás megoldása is.

A községben 1925-ig renketlen sár volt. 1925-26-ban a vármege II.r. kövesutat épített a községen keresztül. Terv szerint népköztársaságunk Balatonkeresztúrról Marcaliig elsőrendű bitumines kövesutat épített, mely községünkön fog keresztülvezetni.

A község népe. /Néprajz./

A legeredetibb, a legrégebb, kizárólag magyar anyanyelvű nép lakja a községet. A nép régen a saját társadalmát földbirtok és vagyonosság szerint osztályozta. Első helyen álltak a telkes polgárok. Ezek egy negyed teleknél nagyobb földbirtok tulajdonosai voltak. Ezután következtek a fertályos polgárok, akiknek csak egy negyed telek földbirtoka volt. Akiknek háza és 1-2 hold földje volt, házas zsellérnek hívták. A házzal nem, de 1-2 hold földdel bírót hazatlan zselléréknek, - a sem házzal, sem földdel nem rendelkezőket napszamosoknak nevezték. Ezután következtek a cselédek, akik földesurakhoz, telkes polgárokhoz, vagy egyéb munkaadókhoz elszegődtek. A községbeli népség között kiváltságos osztály volt a mesterembereké. A mesterember magát feljebbvalónak tartotta a polgárnál, akit parasztnak ne-

vez és lenéz, pedig gyakran elmegy a paraszthoz aratónak. A telkes polgar lenézte a mesterembert és magánál alacsonyabb rangúnak tartotta. Ez a különbség, elkülönítés, társadalmi megkülönböztetés, demokratikus államrendszerünkben teljesen eltűnt.

A község férfait erős csontalkotás, gömbölyű, telt arc, izmos tagok, gesztenye haj, a nőit ezenkívül vallas, melles természet jellemzi. Törekvő, szorgalmas, takarékos /néha a fősvénységig takarékos/ a nép.

A népviselet ma már elvesztette eredeti jellegét, a városi nép ruházatahoz idomul. Régebben a lányok hétköznap lesimitva, hátul összekötve hordták a hajukat, de vasárnap pantlikával ékesítve pártát tettek. Hétköznap mezitláb jártak, de vasárnap magassarkú csizma, vagy cipő volt a lábukon. Ez alatt színes harisnyát hordtak. A szoknya bő huzott volt, színes köténnyel, fűzött derékkal, ingvállal. Az asszonyok hétköznap tarka, vasárnap fehér rejkendőt használtak.

A nyári férfi viselet legfontosabb része a bő gatyá volt, melyet gondosan ráncokba igazítottak. Megemlíthető még a lajbli, erre húzták még a felső kabatot. A lábbelik során a csizma volt az uralkodó. Arataskor bocskort, házimunkában papucsot hordtak. Ez a viselet ma már teljesen a múlté, helyét a mostani általános divat foglalta el.

Építkezés. A házak építésében mindinkább elhagyják a régi szokást. A zsuppos, nádredelés, szűk, alacsony, kisaalakos házakat, cserép és palatető, téglából készült, magas szobák, nagyméretű ablakokkal, rendszerint L-es házak váltják fel. Kémény nélküli rüstös konyha már nincsen. A múlté az is, amikor az istaló egy redél alatt volt a lakóházzal. Ma már az istalót mindenütt a háztól külön, rendszerint a hatsó udvarban építik.

Népszokások. Születés, keresztelés.

Az újszülött megérkezése után a férj elmegy a leendő keresztanyához s felkéri a kereszteltetésre. Régen a születés utáni napon közvetlenül szokták a kereszteltetést végezni, újabban a születés utáni vasárnapon tartják. A keresztelendőre a baba régen felszállagozott réklicskét, felcírázott rejkötőt szokott adni. Azután masnis, cirra szallagos vankosba kötötte. Ez a divat ma a múlté. A felszabadulás óta ma az állam által juttatott babakelengyét használják. A gyermek nevét a szülők választják meg. Régebben rendszerint a gyermek magával hozta a nevét, mert amely napon született, azt a nevet kapta. Későbbiek oly módon az apa, vagy nagypapa nevét kapta.

Ujabbán a névadással is divatoznak. Leginkább a felkapott neveket választják. A keresztelőről hazatérve ebédet kapnak a kereszttszülők. Tyuklevest, tyukhust, rétestm kelt tésztát rahéjjal, dióval és bor. Ma már a keresztelési ebéd egész lakodalomszámba megy. 6-7 fogásos ebédek adnak a kereszttszülőknek. A keresztelés előtt 3 napon át a komaasszony egy jól rekrakott véka süteményt, hust, bort visz az új komaasszonyhoz. A véka ebédhez naponta egy liter bor is jár. Érdekes megemlíteni, hogy az előbbi bizalmas "te" barátok, mint komák egymást a legnagyobb tisztelet hangján magázzák és még a leánykori jóbarátok is komamasszonnak szólítják és magázzák egymást. A komaságot nagy tiszteletnek tartják. Ha a komamuramnak valamilyen ügyes-bajos dolga akad, mellyel maga nem bír, komája bizonyosan kiségit. A komák a családi ünnepekről /eljegyzés, áldomas ivás, lakodalom, temetési tor/ el nem maradhatnak. Együtt mennek vásárba, fuvarba. A szülés után a nő addig nem mozdul ki a házból, amíg avatásra újszülöttjét a templomba be nem mutatja. Itt ad halat Istennek a felgyógyulásért és a gyermekaldásért.

A gyermek játékok is sok eredetiséget oriztek meg községünk népének régi szokásaiból. Ma már ezek eltűnőben vannak. Sokféle labdajátékot, kirutós, kapós, bennallós, bilinckezés, bakugras, körberutoka stb. nem is említve a nagyon kedvelt, a fiúk között "adj király katonát" ismert játéka. Hasonló nagy kedvvel játszik az u.n. zshivanyost. Némely játéknál nem annyira maga a játék, mint az azt kísérő ének a mulattató. - Vannak e dalok között olyanok, amelyek régi népdalok maradványai, melyeket valamikor a felnőttek dalolhattak. Ezek a játékok kiveszőben vannak, helyettük különösen a felszabadulás óta mind nagyobb tért hódít a futballozás, röplabdás, kuglizás, pingpongozás, sakkozás. Nyáron kedvelt sportjuk a rüadás és a kerékpározás.

Mulatságok. A felnőtt ifjak, lányok mulatságai nem voltak ilyen változatosak. A múltban községünk leányai, legényei legszívesebben a hazelé ültek ki az esténként, vagy vasár és ünnepnap délutánjain. A csoportba verődött fiatalság körében megkezdődött a nótá, valahonnan harmonika, vagy citera került elő, ezek műszikajára vig tancra perdültek. A nótázásnak, tancnak a harangszó vetett véget, amikor hazaballagtak. Téli időben sok helyen a toblfosztás divik. Ússzel a kukoricafosztók vig dalatol hangos a falu, sokszor éjjelig is. Bucukor és hushagyókor a legjózanabbak is a korcsmába mentek tancolni. Amióta az iparengedélyeket az italboltok kapják, korcsma hiányában a kulturotthonban tancol a fiatalság.

Egy másik kedvelt tavaszi mulatság a májusra állítás és kitancolás. Május 1-én a kedvelt lány haza előtt az udvarló legény tarsiával májusrát állít. Május vége felé, vasárnap délután összegyűl a fiatalság és zene, énekszó és tánc kíséretében kiveszik a májusrát.

Szokasos községünkben a szüreti mulatság is, amikor a legények léhaon, a leányok kocsikon magyaros ruhába öltözve, énekszó mellett járják be a falut. Az aratóünnepek addig voltak szokasosak, amíg rennallottak az uradalmak. Ezt az uraság alkalmazottai rendezték.

E mulatságoknál sűrűbben fordulnak elő a vallásos szertartás sokkal kapcsolatos ünnepi szokások, amilyen a betlehemi járás, háromkirályok, stb. Karácsony estéjén szalmát visznek a szobába, azt a szoba földjén az asztal alatt helyezik el porcióba kötve, Jézus születése emlékére. Karácsony estéjén a sötétség beálltával a gyermekek kolompolva, csengetve és ostor csattogással végigjárják az utcát. Régen szokasos volt még, hogy kürtöltek és lövöldöztek.

A betlehem-járas is divat községünkben. 5 tagból áll a játékosok száma./3 pasztor, 1 dadó és 1 csengetyüs/A pasztórok szürbe öltöznek, nehéz, lancokkal megrakott botokkal, derekukra kötött szalmakötéssel. A játék első része amikor a pasztor almodik./Ez sokszor kissé drasztikus/ A dadó a betlehemi istallót az asztalra helyezi, a tarsaság valamelyik tagja karácsonyi énekbe kezd. A dadó csardás ütemben táncoltatja az istalócska hátsó részében elhelyezett babákat.

Szent este, amielőtt éjféli misére mennének a lányok, a faskamrából egy csomó rát szamolatlanul felmarkolnak és a szobába viszik. Éjféli mise után megszámlalják. Ha páros a fa, akkor hamarosan férjhez mennek, ha páratlan, abban az évben még partaban maradnak.

Ólomöntés. Karácsony este a lányok ólmot öntenek. Egy kanálban tűz felett felolvasztják és kulcslyukon keresztül öntik egy vizet talba. A megszilárdult ólom különböző figurákat mutat. Ebből olvassák ki a lányok jövődjük foglalkozását.

Ujév reggelén viragzik a viz. Aki korán kel, az kihuzza a kutból a viz virágját, latorba önti egy egészséges piros almára s aki ebben megmosakodik, az egész évben olyan szép és egészséges lesz, mint az a piros alma.

Luca napján érdekes szokás a kotyolás. A gyerekek kora reggel egy darab fával a kezükben egyes családokhoz mennek. Ott a fára leülnek, bizonyos vers elmondása közben kívánják, hogy a tyukok jó tojók legyenek, sok csirkéje legyen a ház asszonyának. A gyerekek ezért ajándékot kapnak. A háziasszony az otthagytott fát a tyukolba teszi. A kotyoló gyermek fejére pedig kukoricát hint, hogy sok csirkéje legyen. Szokás még a disznóvagási piszkafát Luca napján a tyukolba elhelyezni.

Házasság, eljegyzés, lakodalom.

A leány vőlegényinggel lepi meg a vőlegényét, ezzel szemben a vőlegény menyasszonyi ruhát, ratyolt vesz menyasszonyának. A leány vendégei kocsi-val, énekszóval, zeneszó mellett vonulnak a lányos házhoz. Ott az első vőfély kikéri a menyasszonyt és a templomba vezeti, ahol a pap összeesketteti őket. A templomból hazaérve a hivatalan vendégeknek 1-2 táncot engedélyeznek. Süteménnyel és borral kínálják őket. Vacsora alatt minden ételhez köszöntőt mond az I. vőfély. Az ételek változatosak: marha és tyukhusleves, marhahus tormamártással, kása baromriaprólékkal, rétes, pecsenye savanyuval, sütemények, torták. A vacsora alatt a zenészek minden vendég nótáját elhúzzák. /dusulás/ A vacsora vége felé a szakácsnő bekötött kézzel bemegy a vendégekhez, mutatja, hogy a keze elégett és kéri a vendégektől a rajdalom díjat. /Kasapénzt/ Aki nem akar fizetni, azt a szakácsnő a kezében lévő meszelővel bemeszeli. Éjiélko a menyasszony fejét bekötik, amikor két égő gyertya mellett asszonya avatják. A vendégsereg az új asszonyt bő ajándékkal lepi meg. Következik a menyasszony tanc. A vendégek a vőfély által tartott tanyérba pénzt tesznek és "enyém az újasszony" felkiáltásokkal veszik át egymástól a menyasszonyt. A menyasszony tanc mindig addig tart, míg az új ember a gyertyákat el nem fújja. Az utolsó tanc az övé. Reggelig tartó tanc után az utolsó vendéggel takarítatnak ki.

Halotti szokások, temetés.

A halotti és temetési szokások a múlt-hoz viszonyítva tünedezőben vannak. A bekövetkezett halált a legközelebbi rokon utján adják a rokonság és jóbarátok tudomására. A legközelebb álló rokonok közül 4-5 férfi elkészíti a halott sírgödörét, a női rokonok a halotti tórhoz szükséges ételeket készítik elő. A halottas haznál a nők este összejönnek és reggelig ott virrasztanak, imadkoznak, énekelnek. A halál beálltatól a temetésig a hozzátartozók a halottra 1-2 óránként harangoztatnak. A temetés után a rokonság tort ül. Nem egyszer fordul elő, hogy a tor lakodalmi hangulattal végződik.

Babónák.

Ha a gazdaasszony tyukot akar ültetni, a tojasokat férfi kalapba rakja s mikor a kanász hajt, átszalad velük az utcán. Így minden tojas fias lesz.

Ha kotlóstyuk ül a tojason s valaki vizet kér a háznál, de ivás után nem ül le, akkor megissza a kotlós a tojasokat.

Karácsonykor nem szabad ruhának száradni a padlason, mert a jószág elhullik.

Szentgyörgy napján a kapukat, istálló ajtókat beronják irissen

vágott nyírfaággal, hogy az állatokat baj ne érje.

Az ajándékba kapott kutyát, macskát háromszor felemelik a tükör előtt, akkor hamarabb megszokik.

Ha vásárba menés közben az uton nyul szalad előttük keresztül, visszajönnek, mert nem lesz már szerencsájük.

Időjárással kapcsolatos babonák.

Sok forgószél szárazságot jelent. Sok cserebogár tavasszal sok kukoricát jelent. Nagypénteki eső: térges gyümölcs előjele. Luca napjától karácsonyig eltellő 12 nap jelzi a következő év hónapjainak időjárását.

Gyertyaszentelő napján ha süt a nap, akkor még 40 napig tartós hideg lesz és havazik.

Ha Medárd napján eső esik, akkor utána még 40 napig esik az eső.

Ha Katalin napja kopogós, akkor karácsony locsogós.

Szerencsét, vagy szerencsétlenséget jelentő babonák.

Ha hétfőn reggel egy nő valakinek a hazához megy, annak egész héten nem lesz szerencséje.

Ujév napján nem szabad pénzt kiadni, mert akkor egész évben kiadásai lesznek.

Szentgyörgynapja előtt agyonütött kígyó rejét pénzzel le kell vagni és egy piros lepkevel az erszénybe zarni. Ez szerencsét, sok pénzt hoz.

Ha a leány meg akarja nyerni valamelyik legény szerelmét, különrele növényekből főzött ital néhány cseppjét pogácsára önti és a legénnyel megeteti.

Közmondások.

A közmondások a nép gondolkodás módját tükrözik. Legelterjedtebbek a következők:

Erik neki a ruha! /bármibe kezd sikerül neki/

Azt kapsz, amit a marcali restő! /semmit/

Rafizetett, mint a koldus a tihanyi bucsura! /A tihanyi révén az atkelésnél többet rizetett, mint amennyit a bucsun koldult./

Izzád, mint Jancsi az ahútej evésben! /Lusta emberre mondják

Inkább imádságos könyvének lenni, mint lovanak. /Arra mondják, aki lovát üti-veri./

Sok dolga van, mint a Linának. /Arra mondják, aki csak hangoztatja a sok dolgot, de mindenütt ráér elbeszélgetni.

Közegészségügyi viszonyok.

Községünk a balatoni Nagyberék közvetlen szomszédságában van. A lecsapolás előtti időkben a nagyberki mocsarak a lakosság

egészségét erősen befolyásoltak. A régi feljegyzések szerint sok volt a malária, vérhas és tífusz beteg. A Nagyberek lecsapolásával ezek a betegségek majdnem teljesen megszűntek. A legritkább esetben hallani már malariás betegről. A tífusz és a vérhas megszűntek. A község mezőgazdasággal foglalkozó népe ma már általában egészséges. Mindkét nemben 70-80 sőt 90 éves koru egyéneket is lathatunk. A 60-70 év körüliek még általában a családdal együtt végzik mezei munkájukat.

A felszabadulás előtt évről-évre sok áldozatot követelt a TBC. Évente 3-4-en pusztultak el, leginkább a 20-30 év körüliek. Ennek okát főként a levegőtlen, kis ablakos, szűk lakásokkal, a gyenge táplálkozással, a sok munkával és a nem rendszeres orvosi ellenőrzéssel magyarázzuk. A felszabadulás óta ez az állapot is megjavult. A rendszeres orvosi ellenőrzés, tüdőszűrővizsgálatokkal minimumra csökkent a TBC. és betegedések száma is. Ha találkozunk is ilyenekkel, azokat a rendszeres tüdőgondozó intézeti kezeléssel 1-2 év alatt teljesen kigyógyítják.

A rossz ivóvíz miatt még ma is a lakosság 4-5 %-a Basedovos /golyvás/. A járási egészségügyi szolgálat évről-évre ellenőrzi a kutak vizét, a vízből mintát küld el Budapestre s ahol kolikásnak találják a vizet, ott elrendelik a kutak kimerését. A zöldkeresztes védőnő havonta, a körorvos évente 2-szer megvizsgálja a még nem iskolaköteles és az iskolaköteles gyermekeket, valamint a lakosságot. A Basedovosokat állapotuknak megfelelően további gyógykezelésre kórházba utalja, vagy gyógyszert ír elő részükre.

Sok a községben a szívbeteg. Ilyeneket kicsi gyermekektől öregekig találunk. A betegségnek a legkülönbözőbb megnyilvánulásai vannak. Szívtagulás, szívnagyobbodás, szívbillentyű zavarok, szívasztma stb. A betegség okát a sok folyadék, - főként bor fogyasztásban, lelki izgalomban, /családi békétlenség/ látjuk. A betegség főként az idősebb korban szedi áldozatait, de súlyosabb esetben, - bár ritkán - a fiatalabb korúak közül is. A rendszeres orvosi ellenőrzés, a dolgozók életszínvonalának állandó emelkedése, a 8 órás munkaidő, a fejlődő orvosi tudomány /szívoperációk/ hisszük hamarosan segít ezen a bajon is.

Nagy volt községünkben a felszabadulás előtti időkben a gyermekhalandóság. Sokszor a születettek 50 %-a pusztult el. Az idős, öreg szülésznő kicserélése után egy fiatalabb, képzett szülésznő beállításával, a községben létesített zöldkeresztes helység és védőnő beállításával, a heti zöldkeresztesi orvosi és védőnői ellenőrzés a gyermekhalandóságot teljesen megszüntette. A község lélek-

számanak aladása a csaladonkinti 1-2 gyermekes születesek ellenere is megszunt.

A község közegészségügyét eröteljesen megjavította az ingyenes SZTK. rendelés, iskolafogászat. Bar községünkben nincs orvos, de kormányzatunk gondoskodása folytan a körorvost autóval látta el, aki telefonhivásra azonnal a betegnél tud lenni. Sulyosabb betegek mentőautóval a legrövidebb idő alatt kórhazban lehetnek.

A gyermekek himlő, vörheny megbetegedése az évi kötelező védőoltásokkal a minimumra csökkent.

A felszabadulás előtt községünkben 4 elmebetegről beszélnek. Közülük 3-at meggyógyítottak, 1 meghalt.

A községben szülésznő, védőnő, orvos, gyógyszerész nincs. A szülésznő Balatonkeresztúron, a többiek Balatonmariafürdön laknak. Sulyosabb betegek a Marcali kórhazba, a tüdőbetegek a Lengyeltóti tüdőosztályra kapnak beutalást. A községben aggok részére szeretet-ház nincs. Annak felállítása nem volt szükséges, mert hozzátartozók nélküli öreg nem élt s ma sincs a községben.

Közoktatásügy.

A népoktatásügy Balatonujlak községben is a vallás tanításával kezdődött. Balatonujlak a kéthelyi plébaniahivatalnak a rili-aja. Kezdetben a plébanos csak a vallásoktatásra és imádsagokra tanította a hívok gyermekeit. Az iskola szervezésének ideje a hagyományok alapján 1736-ra vezethető vissza. Az iskola vezetője a plébanos volt. Hiteles adatok alapján azonban 1850-től ismerjük az iskola történetét. A hagyományok szerint kezdetben nem tanult emberek voltak az iskola vezetői. Idősebb emberek visszaemlékezései szerint kezdetben katonaviselt személyek láttak el a tanulók tanítását. Erre mutat az is, hogy községünkben él egy család /Kovacs József/ aki a mester melléknevet viseli, mert állítólag valamelyik előde tanított Balatonujlakon. A tanítók a plébanos irányítása alapján tanítottak. Öregtől nyert értesülés szerint 1850.évtől Szij Ferenc, állítólag képzett tanító volt községünkben a tanító, aki 45 éven át, 1895-ig működött. Faradhatatlan szorgalmu volt. Első tanítványai beszélnek, hogy egyedül 130-140 gyermeklétszámmal tanított. Amikor rövidebbek voltak a napok, /decemberben/, hogy munkáját elvégezhesse, már reggel 6 órakor lampa mellett kezdte a tanítást. A reggelijét is az iskolában fogyasztotta el. 5 gyermeke közül 2 fiu és 3 leány volt. A fiukat taníttatta. Egyik tanító, másik pap lett. Leányai férjhezmentek. Nyugdíjazásakor a szomszédos Kéthely községbe ment lakni.

Utóda Lukács Gyula koparpusztai tanító lett. Bicsken, Fejérmegyében született. Korcsmaros családból származott. Gyakorló évét Somogygyében, Tengelicen kezdte. Az ottani tanító leányát, Koch Ilonát vette feleségül. Balatonujlakra kerülése után első ténykedése volt, hogy a nagylétszámú osztatlan iskolát részben osztotta szervezte át. Az akkori egyházi, iskolaszéki tagok körében sokat harcolt az iskola fejlesztéséért. Végre 1901-ben vágya valóra vált, megépítették az új 2 tantermes iskolát. 1901-től két tanerővel működött az iskola. Első segédtanítója Moharai Gyula volt, aki nagymértékű ital-fogyasztása miatt csak egy évet töltött az iskolánál. Utóda Schöndörfi Gyula lett. 1907-ig volt Balatonujlakon. Komoly, munkáját felelősséggel végző tanerő volt. 1907ben Gombara /Marcali III.ker./ ment tanítónak. Soron Mészáros Karoly követte. Igen pedáns, a gyerekeket szigorúan felelősségre vonó, lelkiismeretes munkát végző tanító volt. 1912-ben Kéthelyre választották meg. Az állason Boros Sándor vörsi tanító követte. Működésének legnagyobb részét az első világháború alatt katonáskodással töltötte. A harctéren szerzett hülés miatt sokat betegeskedett. A gyermekekhez való szigorúsága, mulasztásai miatt a ralu népe nem nagyon szerette. Az első világháború alatt míg katonáskodott, helyettesei voltak: Papai Lajos, Grafics Gyula, Ónodi Maria, Farkas László, Nemetz Mihály, Tengerdi József. Utóbbi 1921-ben ^{elfoglalta} állását, de a tanév végén nyugdíjigényének fenntartása mellett állásáról lemondott. Utóda Nemetz Mihály harmadik tanító lett, aki jelenleg is az iskolánál működik mint igazgatótanító. Lukács Gyula 1927-ben meghalt. Az egyházközség képviselő-testülete az iskola második tanerőjének Markovits Ferencet választotta meg. Részben osztott, VI. osztállyal működött az iskola 1939.évig. Miniszteri rendelet alapján 1939-40. tanévben VIII. osztályúvá fejlődött az iskola. Népi demokraciánk a felszabadulás után az iskolafejlesztési törvénnyel 1946-ban 3 tanerőssé fejlesztette. A harmadik tanerő Gerencsér Gabriella lett mint helyettes. Az iskola államosításakor a megyei tanfelügyelőség rendelkezésére a körzetsítéssel kapcsolatban a felső tagozat tanulói 3 éven keresztül Kéthelyre jártak iskolába. A szülők utanjárasára a megyei okt. oszt. hozzájárult, hogy mind a VIII. oszt. helyben tanulhasson. 1951. év óta mint kislétszámú iskola működik VIII. osztállyal. Nevelők: Nemetz Mihály igazgatótanító, Nagy József és Balogh Erzsébet tanítók.

Az iskola növendékei közül többen tovább tanultak. Ezek közül gimn. érettségivel jogi doktor 1, tanítóképzőt végzett 3, /kettő férfi, egy nő/ keresked. érettségit végzett 2, egyetemet végzett és

orvos lett 1, gimn. érettségit végzett 1, aki jelenleg főiskolás, 10-en végeztek négy középiskolát, 3 -an apolónói tanfolyamot, kettő négy középiskolával a néphadseregben főhadnagy, gépipari szakiskolát végzett 1, postamester 1, állategészségügyi ellenőr 1, állatorvosi asszisztens 1, szövetkezeti boltkezelő tanfolyamot végzett 1, szöv. boltkezelő 1, gimn. tanuló 3, gépipari technikai tanuló 1, vajarisk. tanuló 3.

Felhajlat.

Községünkben is folyik meteorológiai feljegyzés. Itt azonban csak a csapadékmennyiséget mérik. Felhajlatra a környező állomások: Keszthely, Balatonfüred adataiból következtetünk. Evi középhőmérséklet +12.5 fokra vehető. A januári középhőmérséklet községünk területén átlag minus 1.8, a júliusi +24.7 fok. Természetesen különbség van a halomtatók és mélyedések közt, mert a domború felszín mindig mérsékeltőbb, a homorúbb felszín mindig szélsőségesebb hőmérséklet jarást tanusít.

Érdekes a csapadékeloszlásának kérdése. Az évi csapadék átlagos mennyisége Balatonujlakon 700 mm./Kovács József csatornaőr mérése szerint./ Az eső az év nem minden hónapjában szokott egyforma mennyiségben hullani. Községünk területén június és októberben van az esőzés maximuma. Februárban a minimuma.

Községünk területének uralkodó szele a délnyugati és az északi szél. Az északi szél különösen a depressziók után szokott napokig fújni. A nép "főszélnek" nevezi. A fák legnagyobb részét dél felé vannak megdőlve, a szél tartóssága és ereje következtében. Ez a halomvidék legfontosabb alakító tényezője. Ez fújja le a homokot dél felé.

A másik uralkodó szél a délnyugati, mely rendszerint esőt hoz. A tartós esők és zivatarok is délnyugatról szoktak jönni. Ezért van az, hogy a földműves mindig délnyugati irányban vizsgálja az eget. A délnyugati szél uralmanak főidőszaka a nyár. Télen gyakori a kemény, hideg keleti szél, amelyre a nép azt mondja "hazajából fúj", - mert tudja, hogy keleten télen nagy hidegek vannak.

Földművelés.

Földművelés tekintetében községünk elég fejlett színvonalon áll. Talajminősége lehetővé teszi a kipróbált és legjobbnak bizonyult talajművelő eszközök alkalmazását. A dolgozó parasztnak is a legmodernebb ekék vannak használatban, mert a tapasztalat rávezette őket arra, hogy az eke minősége a föld termő megművelésének legfőbb eszköze. Rajjöttek arra, hogy a hosszú eketést, jól fordít

ugyan, de a föld beérése után nem jó, a meredektestű eke a legmegfelelőbb a talaj előkészítésére. Ez azonban száraz, kemény talajon nagyon nehezen jár. Ezért a kettő között átmenetet képviselő Szakrendszerű D.7.-M.eke van általános használatban. De nem csak a talajművelő, hanem az összes mezőgazdasági gépek és eszközök is feltalálhatók Balatonujlakon. A talaj termőképességének állandó fenntartására is nagy gondot fordít községünk dolgozó parasztsága. E célra főleg istállótrágya előállítására törekszenek, de a műtrágyák alkalmazása is el van terjedve.

Balatonujlak a 24.000 kat.hold kiterjedésű Nagyberék nyugati határon terül el. A keleti hatarat képező területet a múltban csak kaszálónak és legelőnek használták. A mocsaras, vizenyős területeket már a múltban csatornázással és alagcsövezéssel alakították át mezőgazdasági növények termelésére alkalmassá. A közelgő tavaszi és őszi csapadékos időjáraskor vizallasos szokott lenni. Ujabban ezt is csatornázással igyekeznek megszüntetni, mert a rétek és közlegelő között csatornat létesítettek.

Termés:

Községünk határanak talaja az összes mezőgazd.növények termelésére alkalmas. Főleg a kalászosok és kapasnövények vannak elterjedve. Mesterséges takarmánynövényeket is termelnek az 5 holdon felüli gazdak, mert az állattalomány takarmányszükségletét a természetes kaszálókól nem tudják kielégíteni. Az új ipari növények közül különösen a cukorrépat, napraforgót, kendert termelik. Hézagpótló növényként termelik a biborherét, a tarlórépat és a csalamadét.

Kalászosok.

A több kalászosok közül az őszi buza a legelterjedtebb. Termelésére a talaj alkalmas. Leginkább a bánkúti buzát termelik a jó sikértartalma miatt. A múltban és ma is termelik az u.n. somogyi tarbuzát. Azért karolták fel, mert a gabonabetegségekkel szemben igen ellenálló és kitűnő minőségű lisztet ad. Gazdaink kat. holdankint 10 q.szemtermést tudnak elérni.

A tavaszibuza termelése nagy teret nem tudott elfoglalni, mert csak akkor sikerül, ha a vetés igen korai, májusban kellő nedvesség és meleg van, június végén, július elején nem lép fel a nagy forróság.

Őszi rozsot az egész község területén termelik. Árpából úgy az őszt, mint a tavaszt termelik. Az őszi árpát csak ujabban kezdik felkarolni. Rendszerint a kapasnövények után vetik. A zab ter-

melése van községünkben a legkevésbé elterjedve. Ezt is kapasnövények után vetik.

Hüvelyesek.

Leginkább a bab, borsó termelése van elterjedve. A tavaszi-bükköny, a tavaszi borsó jut elsősorban szerephez.

Kapasnövények.

A kapasnövények közül községünkben legkiterjedtebben a tengerit termelik takarmányozási célra. Az egész határban mindenütt jól megterem. A talaj iránt nem válogatós. A reá rordított munkát sokszorosan meghalálja. Legjobban a lóogu rajta van elterjedve, mert ezzel kétszer akkora terméseredményt lehet elérni, mint masirajttal. Terméseredmény kat. holdanként átlag 25-30 q. csövesteggeri. A kapasnövények közül kisebb mértékben van felkarolva a burgonya termelése. Leginkább az "Ella", "Rózsa" és a takarmányburgonyát termelik. Termés eredmény kat. holdanként 50-60 q.

A cukorrépa termelését szintén felkarolták. A cukorrépat leginkább a kaposvári cukorgyár részére termelik. Termés mennyisége k. holdanként 120-150 q. között változik. Termelik még a takarmányrépat állatok takarmányozására. Kisebb mértékben termelik a kerékrépat is.

Balatonujlak község állatállománya elég fejlett s ez teszi szükségessé a mesterséges takarmánytermelést. A természetes kaszálók nem tudják az állatállomány takarmány szükségletét ellátni. Takarmányfélék közül leginkább a vöröshere, lucerna, bükköny, csalamádé van felkarolva. Ide tartozik még a takarmányrépa, tarlórépa, tökmetermelése is.

Kereskedelmi növények közül a cukorrépan kívül termelik még a makot, kenderet. Makból leginkább a hazi szükségletre szükséges mennyiséget termelik. Eladás céljára 1-2 középparaszt termel csupán.

A kender termelése csökkenőben van. A parasztság a hazi vászonszövés megszűnésével alig termeli. Ha termeli azért teszi, mert a községi terv előírása ezt részére kötelezővé teszi.

Gyümölcs.

Községünkben a gyümölcsstermelés még nincs úgy felkarolva, mint más vidékeken. Leginkább a cseresznye, meggy, őszi és kajszibarack, szilvaélék, valamint alma, körte, dió termelése van elterjedve. Megterem azonban minden más gyümölcs is. A gyümölcsiak gondozási, védelmi munkáit, községünk lakossága általában még nem ismeri jól. Ezen az állapoton kíván segíteni népi demokráciánk, amikor gyümölcs és szőlőtermelési szakkört indított be szakelőadó alkalmazásával. Nagyobb kiterjedésű gyümölcsösök községünkben nincsenek.

Leginkább házikertekben, szőlőkben termelik. A gyümölcsöt főleg házfogyasztásra, a nyári gyümölcsöket balatoni értékesítésre termelik.

Szőlőtermelés.

A szőlőtermelés a lakosság fő jövedelmi forrását képezi. Minden család törekszik egy kis darab szőlő telepítésre, vagy beszerzésre. Főleg othello szőlőt termelik. A Balaton menti szőlőtulajdonosok rizlinget. Ez utóbbi az időjárassal, - meleg-hideg, szárazság, ^{ny}nyvességgel szemben érzékenyebb mint az othello, ezért a lakosság zöme othello szőlő termelésére rendezkedett be. A szőlő gondozásához nagy gyakorlattal rendelkeznek. Nem sajnálnak semmi fáradságot és költséget a termés biztosítására megadni. Tudják, hogy évi fáradságuk, munkájuk az őszi szüretkor bőségesen meghozza kamatát. Előfordul, hogy egy-egy középparaszt 40-50.000 forintot is elér a termésért. Községünk ujabban minőségi bortermő vidékké lett nyilvánítva.

Kertészet.

Ujabban, - jövedelmezősége miatt, - a ház asszonyai rátértek a konyhakertészkedésre, mert ^anyári konyhakerti növények Balaton melletti értékesítése jövedelmezőnek mutatkozik. Leginkább zöldség és főzelékről termelnek. Ezeknek a piaca Balatonmariafürdő.

Két -három gazda példája nyoman a község lakosságának zöme rátért a burgonya előcsiráztatására. Az előcsiráztatott burgonya ugyanis 3-4 héttel előbb szedhető, mint az elő nem csiráztatott és ez által sokkal magasabb árat érnek el érte.

Selyemhernyó tenyésztéssel is foglalkozik községünkben néhány család. A tenyésztést az utak menti eperriák megkönnyítik. Főleg a földdel nem rendelkező iparos, munkáscsaladok végzik.

Értékesítési viszonyok.

A község szarvasmarha állománya fejlettnak mondható. ~~191~~ 917 lélekkel rendelkező községünk 4-500 fejőstehénnel bír. A napi tejtermelés a felszabadulás előtt elérte az 1000 litert. A felszabadulás óta a II. világháború alatt felére lecsökkent tehénállomány miatt a havi átlagos tejmenyiség napi 500 liter körül mozog. A tej legnagyobb rész állami tejátvevő vállalatoknál nyer elhelyezést.

A baromrit, tojást nyári időben a B.mariafürdő-i piacra szállítják. A szabadbaromrit, tojást, az év többi hónapjaiban a helyi felvásárlónál értékesítik. Sertést helyben és a Marcali

hetipiacon helyezik el. Hízításra csak saját szükségletre rogják be az állatokat. A szarvasmarhából kisebb mértékben hizlításra is allitanak be és így értékesítik.

Lovakat legnagyobbbrészt egymasközött és vásárokon veszik.

Munkaviszonyok.

Községünkben jónak mondható a munkások helyzete. A munkások legnagyobb része a közeli nagyberki állami gazdaságban helyezkedett el. Mezőgazdasági munkákat végeznek: kender, dohány, cukorrépa termelési munkákban, valamint az erdőtelepítési munkákban dolgoznak.

Az állami gazdaságban való elhelyezkedés lehetősége miatt magában a községben munkáshiányról lehet beszélni. A kereseti viszonyok jók, mert évi átlagban a napszámber 50 Ft. A mezei munkáság áprilistól november végéig állandóan rogialkoztatva van. A munkáskéz drágasága okozza, hogy a gazdák, ahol csak lehetséges az olcsó üzemű kapáló s egyéb kézierő pótló rogatos eszközöket és gépeket alkalmaznak.

Allattenyésztés.

A szarvasmarha. Leginkább a bonyhádi tájrajtát tenyésztik községünkben. Igen kevés a magyar és egyébrajta. Elősegíti a szarvasmarha tenyésztést a tejcsarnok is, ahol zsirtartalmak szerint történik a rizetés. A lótenyésztés is rejlett. Fajra nézve leginkább az angol, a lipicai és a muraközi rajta van elterjedve.

Juh: a juhtenyésztés nem hozza be a rea iordított költségeket és nem tud egyéb tényezőket sem oly mértékben hasznosítani, mint a növénytermelés és állattartás. A juhászat tehát nem azért hanyatlak, mert a juhtartáshoz szükséges legelőket reitörték, hanem a legelőket azért törték rel, mert a művelés alatt álló legelőterületek több hasznot biztosítanak, mint amennyit a rajtuk legelő juhnyajak szolgáltatni tudnak. Mindezek ellenére a tradíció köti a gazdákat a juhászathoz.

Megemlitendő még a kiscgazdák által tenyésztett kétnyiretü, fésűs gyapjas juhok, amelyek ugyan nem tartoznak a köztenyésztéshez legtöbbnyire a sertésekkel együtt legelnek a legelön.

A szarvasmarha tenyésztés után a legfontosabb tenyésztési ág a sertésenyésztés. Általános a kondorszörű magyar mangalicát tenyésztik. Vannak jorksir és berksir rajtak is. Az utóbbit nagy szaporodási képessége teszi kedvelté. Ez inkább hussertés. Gyors növése és kitünő takarmányértékesítő képessége miatt kedvelik. Zsirtermelésre azonban inkább a magyar kondorszörű mangalicasertést használják.

Baromfitenyésztés jelentősnek nem mondható. Főleg két tenyészirány állapítható meg. A peccsenyének alkalmas baromri nevelése, a tojás és rántani való csirke nevelése. Peccsenyének legalkalmasabb a finom husu, nagy testű nemes rajbaromri, a sárga orpington, a kendermagos plimont, továbbá a rekete langshan, de legelterjedtebb a parlagi paraszthyuk.

Terjesztik még a pekingi kacsát, japán kacsát, az emdeni ludat, bronzpulykákat és gyöngytyukot.

Házinyultenyésztés. Csak néhány éve karolták fel. Nagy szaporasága és gyors növése a ház husszükségletét kielégíti. Leginkább az ezüstszőrű nyul tenyésztését karolták fel a belga óriás mellett.

Méhészet. Több gazdánál lehet méhest találni, de leginkább csak házi szükséglet kielégítésére szolgál. Mozgatható keretes kapták kevés van. A gazdák inkább a régi kaptárokkal méhészkednek.

Balatonújlak határának térképe.

Mérték: 1:25.000.

Balaton.

Nagykanizsa - Budapest -i vasút.

Balaton körút.

Somogy-szab.

Vagybányai vasút.

levezető

Határarok.

①		Belváros	1792	ööl
②		Kertaljai rét	875	ööl
③		szenderföld	277	ööl
④		Kertaljai rét	2259	ööl
⑤		Katlan rét	2273	ööl
⑥		Erdőségi rét	2432	ööl
⑦		Juttató rét	200	ööl
összesen =			12,919	ööl.

Balatonkeresztúri határ

Szántóföldek.

Rétek

Legelő

Rétek.

Szántóföldek.

Bentágyarai kövesút

Szőlőhegy

Balatonújlak-i áll. áll. iskola ↗
es nevelői lakás ↖